

УДК 360.45.

К. САВЧЕНКО

Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «Криворізький національний університет»

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗАСОБАМИ МОДЕЛЮВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ СИТУАЦІЙ НА ЗАНЯТТЯХ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті розглянуті проблеми формування професійної компетентності засобами моделювання педагогічних ситуацій на заняттях у вищих навчальних закладах. Розроблено етапи підготовки майбутніх учителів до формування професійної компетентності у ВНЗ: початковий, інформаційний, методичний, організаційно-виконавчий, контрольньо-діагностичний етапи. Показана методика постановки педагогічних ситуацій яка включає в себе наступні кроки: 1 – пошуковий; 2 – конструкторський; 3 – практично-динамічний; 4 – корекційно-рефлексивний.

***Ключові слова:** професійна компетенція, педагогічні ситуації, моделювання.*

Постановка проблеми. Гуманістична спрямованість сучасної освіти потребує оновлення її змісту на всіх сходинках. Сьогодні змінилось уявлення про мету освіти – її розглядають як підготовку всебічно розвиненої творчої особистості, конкурентоспроможної на сучасному ринку праці, що має успішно працювати в сфері будь-якої професійної діяльності.

У сучасних умовах розвитку вітчизняної професійної освіти досить часто виникає питання наявності у викладачів професійного навчання педагогічної компетентності. Поняття «компетентність» знаходиться нині в епіцентрі світової думки, оскільки воно розкриває якісно нові перспективи розуміння місії школи, життєвих результатів освітньої діяльності. В основі концепції компетентності лежать ідея виховання компетентної людини та працівника, який не лише має необхідні знання, професіоналізм, високі моральні якості, але й уміє діяти адекватно у відповідних ситуаціях, застосовувати ці знання і брати на себе відповідальність за певну діяльність.

Незважаючи на те, що терміни «компетенція», «компетентний», «компетентність» часто зустрічаються в педагогічній літературі, вони не є однозначними. Щоб глибше зрозуміти природу поняття «компетентність», звернемось до словників, які розкривають багатогранність і неоднозначність розуміння цього феномена наукового знання.

Термін «компетентність» є похідним від слова «компетентний». Слово «компетентний» (competens із лат. – відповідний, здатний) означає: 1) той, хто володіє компетенцією; 2) обізнаний у певній галузі [3]. Ряд учених – Н. Бібік, О. Биковська, С. Бондар, Л. Ващенко, А. Вербицький, К. Власенко, М. Євтух, Е. Зеєр, І. Зязюн, Н. Єрмаков, О. Коваленко, Н. Ничкало, І. Родигіна, О. Савченко, В. Сластьонін, Т. Новікова та інші досліджують різні аспекти вказаної проблеми.

Терміном «компетентність» визначають рівень поінформованості фахівця в своїй професійній діяльності, результат професійного досвіду, такий наслідок його накопичення протягом професійного життя та діяльності, який забезпечує глибоке знання своєї справи, змісту роботи, що виконується, способів та засобів досягнення цілей, здатність правильно оцінювати професійну ситуацію, що склалася, і приймати у зв'язку з цим потрібне рішення. В структуру компетентності входять такі основні елементи, як знання, досвід, професійна культура та особистісні якості фахівця.

Актуальні публікації. Українськими вченими здійснюються дослідження у різних напрямках професійної компетентності, що відображено у працях О. Овчарук, О. Пометун, О. Локшиної, С. Литвинової, О. Савченко, С. Трубаچهвої, Л. Парашенко, Г. Фрейман.

Огляд історико-педагогічної та сучасної літератури свідчить, що вченими вивчається проблема підвищення професійної компетентності педагогічних кадрів і розглядається у соціальному, організаційному та психолого-педагогічному аспектах, що висвітлено в працях В. Адольфа, І. Ареф'єва, В. Бондаря, Н. Кузьміної, В. Лозової, А. Орлова, В. Пилипівського, С. Чистякової, М. Чошанова та інших. За словами науковців С. Гончаренка, Н. Ничкало, компетентність – поняття різнопланове. Серед учених, які досліджують питання фахової підготовки вчителя, переважає розуміння, що інформаційна компетентність учителя є однією з найголовніших складових його професійної компетентності (В. Лозова, Л. Карпова, О. Смолянинова, В. Гриньова, О. Мутовкіна, Н. Гез та інші).

Мета статті – розглянути проблеми формування професійної компетентності засобами моделювання педагогічних ситуацій на заняттях у ВНЗ.

Виклад результатів дослідження. Учитель сучасної школи повинен володіти системою глибоких знань, які складають основу педагогічної діяльності. У процесі вивчення педагогічних дисциплін формується система теоретичних і практичних знань з обраної спеціальності, котра дає змогу формувати професійні вміння.

Програма здійсненого нами констатувального експерименту включала виявлення професійних знань щодо діяльності майбутнього вчителя філологічних дисциплін. Складність процесу застосування знань полягає в тому, що педагогічна діяльність досить різноманітна, у зв'язку з чим студентам складно виявити педагогічні закономірності в конкретних педагогічних ситуаціях вчителя. Тому їм необхідно у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін навчитися моделювати різноманітні педагогічні ситуації, які можуть виникнути в практичній діяльності в сучасній школі.

Сучасній науці відомо кілька типів моделювання:

1) предметне моделювання, при якому дослідження ведеться на моделі, що відтворює певні геометричні, фізичні, динамічні або функціональні характеристики об'єкта-оригіналу;

2) знакове моделювання, при якому в якості моделі виступають схеми, креслення, формули. Найважливішим видом такого моделювання є математичне моделювання, вироблене засобами математики й логіки;

3) уявне моделювання, при якому замість знакових моделей використовуються уявно-наочні подання цих знаків і операцій з ними [7].

При моделюванні дуже важлива наявність відповідної теорії або гіпотези, які строго вказують межі й границі припустимих спрощень.

Аналіз анкетування вчителів показав, високий рівень розуміння респондентами важливості застосування моделювання педагогічних ситуацій у навчальному процесі. 29% вчителів використовують усі пропонувані в підручниках та навчальних посібниках ситуації. Проте тільки 16% опитаних знають технологію роботи над створенням моделі комунікативної ситуації, яку можна використовувати в навчальному процесі, більшість учителів не могли спланувати свою роботу при моделюванні педагогічної ситуації.

На запитання: «Чи вважаєте Ви доцільним застосовувати у своїй педагогічній діяльності моделювання ситуацій?» – 35% опитаних учителів дали відповідь «так».

Водночас результати опитування показують, що 23% респондентів належно не підготовлені до застосування ситуацій у педагогічній діяльності. Серед причин не підготовленості вони називають такі:

– недостатньо прописана технологія роботи над комунікативними ситуаціями у підручниках та книгах;

– незнайомі з технологією роботи моделювання педагогічних ситуацій в навчальному процесі при вивченні філологічних дисциплін;

– відсутність курсу з підготовки вчителів до застосування педагогічної ситуацій у професійній діяльності;

– відсутність методики використання моделювання педагогічних ситуацій під час вивчення предметів філологічного та педагогічно циклу.

Також у процесі дослідження вивчалася думка студентів щодо доцільності введення в навчальний план з підготовки майбутніх вчителів до застосування моделювання педагогічних ситуацій у професійній діяльності. Сучасний стан освіти потребує від вчителя знань інноваційних технологій, серед яких моделювання педагогічних ситуацій, та вмінь використовувати його у навчальному процесі. Така підготовка підвищить рівень знань студентів й оптимізує навчально-виховний процес на різних рівнях освіти.

Аналіз навчальних планів і програм підготовки вчителя іноземної мови дозволив виокремити етапи підготовки майбутніх учителів до формування професійної компетентності у ВНЗ: початковий, інформаційний, методичний, організаційно-виконавчий, контрольний- діагностичний етапи.

На кожному із зазначених етапів складаються певні важливі якості, що мають забезпечити у подальшому майбутньому вчителю іноземної мови формування професійних компетентностей засобом моделювання педагогічних ситуацій.

Початковий етап (1, 2 курси) – забезпечення професійної поінформованості, ознайомлення з різними сторонами вчительської праці, засвоєння студентами соціальної ролі, основних функцій і моделі особистості вчителя філологічних дисциплін, розвиток стійкого позитивного ставлення до обраної професії, потреби творчого оволодіння педагогічною працею. У підсумку студенти мають здобути науково- теоретичні знання з професійних компетентностей майбутнього вчителя філологічних дисциплін у вищій педагогічній школі

Інформаційний етап (3, 4 курси) – збагачення педагогічного досвіду роботи з учнями в період педагогічних практик у літніх таборах та в загальноосвітніх закладах, включення студентів у різні види педагогічної діяльності; усвідомлення ними професійних можливостей і здібностей, моральних якостей і психологічних властивостей, що відповідають вимогам учительської професії, закріплення потреб у постійному вдосконалюванні професійних якостей, що забезпечують результативність педагогічної роботи. Оволодіння системою виховної роботи, роботи з батьками; прийомами організації самостійної навчальної роботи. У підсумку майбутні вчителі мають здобути різні види компетенцій майбутнього вчителя філологічних дисциплін .

Методичний етап (4, 5 курси) – формування стійких і глибоких переконань, принципів, ідеалів, що складають основу професійно-педагогічного світогляду, розширення професійного кругозору, закріплення творчого підходу до розв'язання педагогічних ситуацій, які виникають при роботі з учнями при вивченні іноземної мови, оволодіння основами професійної етики й методикою наукової праці. Використання особистісно-орієнтованих технологій у роботі із класом у момент спілкування з учнями.

Організаційно-виконавчий етап (5 курс) – підготовка до виконання професійної діяльності, закріплення й поглиблення професійних якостей, різнобічне входження в роль учителя іноземної мови, перевірка ступеня готовності до вчительської праці, прогнозування і проектування подальшого професійного зростання; моделювання педагогом майбутніх практико-орієнтованих ситуацій у роботі із класом та групами учнів. Удосконалення практико-технологічної підготовки; становлення індивідуально-творчого стилю педагогічної діяльності

Контрольно-коригувальний етап, на якому підбиваються підсумки цього напрямку професійної підготовки майбутніх учителів, співвідносяться показники професійної компетентності з результатами рішення педагогічних ситуацій.

На кожному із перелічених етапів ми запропонували рішення педагогічних ситуацій, а для 5 курсу розробили спецкурс, який узагальнив знання студентів із формування професійних компетентностей.

У програму формувального експерименту були закладені ситуації, які не тільки відрізнялись одна від одної за своїм змістом, але й були різноманітні за своєю суттю. Серед них: незакінчені педагогічні ситуації, які вимагають зміни негативного варіанту поведінки на позитивний; ситуації аналізу, ситуації корекції – ті, що не передбача-

ють подальшого аналізу; ситуації-ілюстрації, ігрові ситуації, конфліктні ситуації, які готуються заздалегідь; ті, що моделюють поведінку викладачів. Детально, які педагогічні ситуації використовувались у формувальному експерименті і на якому етапі, висвітлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Етапи підготовки майбутніх учителів філології до формування професійної компетентності у ВНЗ

Етапи підготовки майбутніх учителів до формування професійної компетентності у ВНЗ	Навчальні дисципліни	Педагогічні ситуації
початковий	«Вступ до педагогічної діяльності», «Вступ до мовознавства», «Ділова іноземна мова (англійська)», «Практика перекладу», «Література країни основної мови (Англія)».	Ситуації формування досвіду, еталонні ситуації; ситуації корекції, самоорганізації; ситуація – ілюстрація.
інформаційний	«Педагогіка», «Освітні технології». «Історія педагогіки», «Історія світової літератури», «Теорія літератури,	Ситуації інформації; частково- пошукові ситуації; сюжетно – рольова; незакінчені педагогічні ситуації.
методичний	«Методика викладання іноземної мови». «Методика викладання зарубіжної літератури», «Міжкультурна комунікація», «Методика викладання англійської мови», «Література англійської мови», «Методика викладання світової літератури»	ситуації-конфлікти; Орієнтовні ситуації, емоційні ситуації; ігрові ситуації: ситуація – аналіз, ситуація – проблема, ситуація – завдання;
організаційно-виконавчий	«Школознавство «Практичний курс англійської мови», «Практична граматики англійської мови», «Практика усного та письмово мовлення»,	Тренінгові ситуації; креативні ситуації; комунікативно-ігрові ситуації;
контрольно-діагностичний	«Педагогічний менеджмент» «Формування професійної компетентності, майбутнього вчителя філології», «Теоретичні аспекти сучасної англійської мови», «Лінгвокраїнознавство»	Ситуації аналізу; ситуації взаємозв'язку; ситуації корекції, аналітичні, проектувальні, організаторські, оцінно орієнтовані;

У своєму дослідженні ми намагались розробити **методику** моделювання педагогічних ситуацій, які можливо використовувати при професійній підготовці майбутнього вчителя філологічних дисциплін. Запропонована нами методика включає в себе наступні етапи: 1 етап – пошуковий; 2 етап – конструкторський; 3 етап – практично-динамічний; 4 етап – корекційно-рефлексивний

Можна сказати, що методика моделювання педагогічних ситуацій включає:

- використання ресурсів комунікації і створення умов, що забезпечують інформаційну доступність для майбутніх вчителів;
- створення в процесі спілкування взаємозв'язку між викладачем і студентом (опитування, бесіди, групові форми спілкування, тощо);

– укладання індивідуальних або групових проєктів зі студентами, які після обговорення педагогічних ситуацій чітко усвідомлюють участь кожного в комунікативному процесі;

– організація спілкування з метою формування професійної компетентності.

Нами були запропоновані педагогічні ситуації, які сприяють формуванню професійної компетентності майбутніх учителів-філологів.

Наприклад: Ви розпитуєте вчителя англійської мови, який повернувся з поїздки по Британії. Отримайте інформацію про маршрут поїздки, побачені визначні пам'ятки, зустрічі з простими англійцями, загальні враження про країну, про цікаві випадки, що виникали під час поїздки. Guide words: a tour of Britain, interesting places, to see the sights, meeting with common people, general impression of the country, curious incident.

Вправа «Презентації»

Ведучий звертається до учасників: «Ми об'єднаємося в пари. Ми з вами діятимемо за алгоритмом. Перший етап роботи полягає в тому, що кожний самостійно малює образ, розкриваючи проблему: «Я і моя професія». На виконання першого етапу у вас є 5 хвилин.

Другий етап: кожний із вас розповідає своєму партнерові про себе якомога докладніше. На виконання цього етапу у вас є 5 хвилин.

Третім етапом роботи буде відрекомендування групі свого партнера. Тому намагайтеся отримати якомога більше різноманітної інформації про нього».

Бажано, щоб учасники відобразили в самопрезентації такі найважливіші питання:

- Як я уявляю свою професію?
- Що я ціную в самому собі?
- Предметом моєї гордості є...
- Що я умію робити краще за все?

Після завершення вправи тренер резюмує те, що люди, які зібралися в цьому тренінговому просторі, об'єднані спільною діяльністю, прагненням до професійного вдосконалення тощо[6].

Педагогічна ситуація 2. Кожний з учасників по черзі розповідає про конфлікт, свідком або учасником якого він колись був. Ця розповідь стане сценарієм для подальшої рольової гри, в якій візьмуть участь усі присутні. Оповідач може бути «сценаристом» і «режисером» цієї рольової ситуації, робити по кілька «дублів» тощо.

До рольових ігрових ситуацій можна віднести гру-драматизацію в поєднанні з емоційною рефлексією, гру-змагання, гру з постановкою та дослідженням проблеми, ділову гру.

Ми пропонуємо такі ігрові ситуації які можна провести на заняттях з курсу «Педагогіка» іноземної мови: «Видатні люди України»; Ситуації конфлікту «Батьки і діти»; Мої друзі та «Світ моєї захопленості»; Мандрівка до Лондона; Захист професії та інші. На заняттях зі третьокурсниками при вивченні курсу «Методика виховної роботи», ми використовували такі ігрові ситуації, наприклад: вправа «Автобіографія». Мета: сприйняття і прояв уявлень про себе в соціальному і психологічному плані. Завдання: скласти розповідь про себе. Інструкція: необхідно презентувати себе оточуючим у формі стислої автобіографії. Розповісти про себе, виділяючи найважливіше: про те, де вчилися, де живите, яка ви людина, які у вас інтереси, а можливо скільки вам років і який ви на зріст... Майте на увазі, що це ваша заявка про себе, зробіть її оригінальною, цікавою, привабливою для оточуючих, розповідайте про себе чітко й ясно, лаконічно.

Висновок. У своїй практиці ми прийшли до висновку, що при використанні ігрових ситуацій на заняттях з іноземної мови треба йти від простого до складного, від репродуктивних завдань до творчих. Вирішення ігрових ситуацій буде сприяти своєчасному виявленню труднощів, та збільшенню мовленнєвого запасу іноземних слів. Різноманіття педагогічних ситуацій, сприяло збереженню інтересу до занять з формування професійної компетентності, бо вносило нове в кожне заняття, збагачуючи студентів в методичному плані.

Викликаючи інтерес до змісту педагогічних ситуацій ми викликали інтерес і до аналізу даних ситуацій, активізуючи його; активізуючи аналіз, розвивали інтелектуальний та емоційний рівні свідомості, закладаючи підґрунтя для формування внутрішніх моделей професійної діяльності, що забезпечують її результативність; а також одночасно створювали умови для проявлення цих моделей в діяльності на основі запропонованих педагогічних ситуацій різного типу складності. **Подальшу свою роботу** ми вбачаємо в розробці педагогічних ситуацій для студентів на період педагогічної практики.

Список використаних джерел

1. Архипова С.П. Професійна компетентність і професіоналізм соціального працівника: сутність і шляхи розвитку / С.П. Архипова // Соціальна робота в Україні: теорія та практика. – К.: Аспект-Поліграф, 2004. – Вип. 2 (7). – С. 15–24.].
2. Бим И.Л. Личностно-ориентированный подход – основная стратегия обновления школы / И.Л. Бим // Иностранные языки в школе. – 2002. – № 2. – С. 18-21
3. Бордовская Н. Педагогика / Н. Бордовская, А. Реан // Учебное пособие для вузов. – М.: СПб: Питер, 2007. – 304 с.
4. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Дж. Равен. – М.: Когито-Центр, 2002. – 257 с.
5. Ситник О. Професійна компетентність вчителя / О. Ситник // Управління школою. – 2006. – №14. – С. 2-9.
6. Стахів М. Український комунікативний етикет / Марія Стахів // Навч. метод. посіб. К.: Знання, 2008. – 245 с.
7. Штофф В.А. Моделирование и философия / Штофф В.А. – М., 1976. – 168 с.

Стаття надійшла до редакції 09.02.2012.

Савченко К.

Криворожский педагогический институт ГВУЗ «Криворожский национальный университет», Украина

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СРЕДСТВАМИ МОДЕЛИРОВАНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ СИТУАЦИЙ НА ЗАНЯТИЯХ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

В статье рассмотрены проблемы формирования профессиональной компетентности средствами моделирования педагогических ситуаций на занятиях в высших учебных заведениях. Разработаны этапы подготовки будущих учителей к формированию профессиональной компетентности в вузе: начальный, информационный, методический, организационно-исполнительный, контрольно - диагностический этапы. Показана методика постановки педагогических ситуаций которая включает в себя следующие шаги: 1 – начальный; 2 – конструктивный; 3 – практико - динамический; 4 – коррекционно - рефлексивный.

Ключевые слова: профессиональная компетенция, педагогические ситуации, моделирование.

Savchenko K

Kriviy Rig Pedagogical Institute HVUZ «Kriviy Rig National University», Ukraine

THE FORMATION OF PROFESSIONAL FUNDS MODELING COMPETENCE PEDAGOGICAL SITUATIONS ON ENGAGE IN THE HIGHER EDUCATIONAL TRAINING VIDAL

In article problems of formation of professional competence by simulators of pedagogical situations on employment in higher educational institutions are considered. Stages of preparation of the future teachers to formation of professional competence of the higher school are developed: initial, information, methodical, organizational-executive, control - diagnostic stages. The technique of statement of pedagogical situations which is shown includes following steps: 1 – search; 2 – design; 3 – practical – dynamic; 4 – correctional – reflective.

Keywords: the professional competence, pedagogical situations, modeling.